

'N.C. de Stoppelaar, van de Boekhorst'

EEN TRAGISCH EN ONBEREKENBAAR BESTUURDER

Theo van der Poel

De Vrije en Lage Boekhorst, zoals de officiële benaming luidde, was een buurtschap onder Oud Ade met een rijke historie. Voor het in 1855 toegevoegd werd aan Alkemade vormde het tot 1795 tezamen met de Hoge Boekhorst onder Noordwijkerhout een zelfstandige heerlijkheid en na 1817 zelfs een zelfstandige gemeente. In de volksmond worden de namen Lage Boekhorst en de Zevenhuizen door elkaar gebruikt, wat historisch niet klopt omdat de Zevenhuizen een buurtschap was dat tot de heerlijkheid Alkemade behoorde.

De eerste niet-adellijke heer van de Hoge en Vrije en Lage Boekhorst werd in 1772 Nicolaas de Stoppelaar. Voor de Lage Boekhorst was hij een man die veel betekend heeft voor de kleine gemeenschap. Hij maakte de Boekhorstvaart en de Slijkvaart (ook Zevenhuizervaart) beter bevaarbaar, zorgde voor een kerkpad met draaiplank naar Oud Ade en Rijpwetering, verbouwde de herberg met bierstal tot officieel Rechthuis van de heerlijkheid enz.

Maar was hij ook niet de Nicolaas de Stoppelaar die zijn schulden niet kon betalen? Die procedeerde tegen zijn familie om uitkoop in de nalatenschap van zijn ouders te forceren? Die als fanatieke Oranjegezinde voor de nodige onrust zorgde in de regio in zijn strijd tegen de patriotten? Wie was hij eigenlijk en wat bracht hem naar de Boekhorst?

Nicolaus Cornelius de Stoppelaar werd op 16 april 1747 in Oudenbosch (N.Br) met deze voornamen gedoopt in de Nederduitsch Gereformeerde Kerk als oudste kind van Ds. Antonius de Stoppelaar en Anna Antonetta Rijcken, die op 6 mei 1746 in Rucphen (N.Br) getrouwd waren. Vader Antonius was predikant in Oudenbosch. Ook zijn grootvader Nicolaas de Stoppelaar was dominee, eerst in Rotterdam, daarna in Amsterdam waar de naam De Stoppelaar vooral bekendheid genoot als een generatie van handelaren in onroerend goed en wijnen.

In Oudenbosch werden tien kinderen geboren. Toen vader Antonius op 18 juni 1770 overleed, 55 jaar oud, waren er nog zes in leven.

Vader Antonius de Stoppelaar kreeg in zijn leven vooral bekendheid door zijn grote bijbelkennis en als schrijver en vertaler. Zijn neef Johannes Adrianus Rijcke(n) schreef bij zijn overlijden het Graf-schrift. (1)

Nicolaus Cornelius gebruikte zelf meestal als voornamen Nicolaas Cornelis.

Als nauwelijks 20-jarige komen we zijn naam al tegen op de lijst van opperklerken en procureurs bij het Hof van Holland. (2) Ook in de daaropvolgende jaren tot 1772 blijft zijn naam daarop gehandhaafd, maar door de persoonlijke omstandigheden waarin hij daarna verwickeld raakte is het alleszins begrijpelijk dat hij de laatste jaren van zijn leven als pro-

cureur niet meer welkom was in het Hof van Holland. Wel komen we hem in die periode diverse keren tegen als gemachtigde of procureur voor diverse schepenbanken.

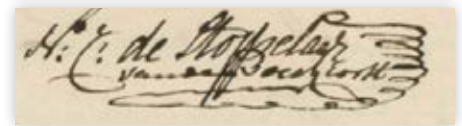
Procureur en Notaris in Den Haag

Op 21-jarige leeftijd, januari 1769, vestigde Nicolaus zich - naast procureur - ook als notaris in Den Haag. Oma Rijcken moet zeker veel vertrouwen gehad hebben in de jonge, energieke notaris. De tweede akte die wordt ingeschreven betreft een akte van verhuur van één van haar huizen aan de Molenstraat in Den Haag, belendend aan de tuin van het 'Oude Hoff', nu Paleis Noordeinde, toen eigendom van erfstadhouder Willem V die in 1767 trouwde met Wilhelmina van Pruisen. Overduidelijk is de toegevoegde zin dat *de uytgang in de Tuyn van 't Oude Hoff, door zijne doorlugtigste Hoogheid den Heere Erfstadhouder aan de Vrouwe Comparante vergund, ter discretie gebruik moet worden.* (3)

Het is zeker merkwaardig te noemen dat een jongeman van 21 jaar toestemming verkrijgt om zich als notaris te vestigen. Weliswaar werd in 1669 de leeftijdsgrens op 20 gesteld, maar in 1740 werd die verhoogd tot 25 jaar. (4) In zijn Repertorium van Notarissen noteerde A. Bosman naar aanleiding hiervan: "Waarschijnlijk

hebben notarissen, als het om hun leeftijd gaat, wel eens een jaartje gelogen."

Hoewel Nicolaas officieel door het Hof van Holland als notaris was geadmitteerd, heeft het er toch alle schijn van dat ook hij dienaangaande door hetzelfde Hof op zijn vingers getikt is. Het eerste jaar werden door hem twaalf notariële aktes ingeschreven, die hij ook als N.C. de Stoppelaar, not. Pub. ondertekende, maar daarna bleef het boek gesloten tot 11 mei 1772, een datum waarop hij inmiddels volwassen, dus 25 jaar was geworden. In die tussentijd was hij naar Leiden verhuisd, waar hij in 1770 werd ingeschreven als Lidmaat van de universiteit. Toch had de veelbelovende jongeman in de jaren 1768 tot 1772, het jaar waarop hij de Hoge en Vrije en Lage Boekhorst kocht, beslist niet stilgezeten, getuige zijn activiteiten in de Bollenstreek.

Koper van onroerend goed in Noordwijkerhout

Nicolaas de Stoppelaar was geen onbekende op de geldmarkt in Noordwijkerhout. Op 20 september 1768 kocht hij boerderij 'De Kokmeeuw', met ongeveer 14 morgen land (5) en ook een huis en erve, genaamd 'De Vier Schoorsteenen', met 5 morgen. (6) In de verpondingslijsten van de huizen van Noordwijkerhout van dat jaar werden deze boerderijen genummerd als 34 en 36. Daarnaast kocht hij nog enige stukken weiland, alles gelegen in het ambacht van Noordwijkerhout. Hij pakte de zaken voortvarend aan. Het huis bij de hofstede 'De Vier Schoorsteenen' verbouwde hij tot zijn woonhuis en gaf het de naam 'Duinendal'. In de lijst van huizen nr. 35. Een indrukwekkende buitenplaats met een koetshuis, tuin, bos-

Boerderij 'De Kokmeeuw' in Noordwijkerhout in de winter van 2011
(FOTO JAN DUIVENVOORDEN).

sen, duinen en vier boomgaarden. Hier werden ook regelmatig verkopeningen gehouden, o.a. van hout uit de omliggende bossen.

Er stond nog meer op de verlanglijst van de jonge De Stoppelaar. Op 4 mei 1770 kocht hij van de kerkmeesters een huis met erf in het dorp nabij de kerk en de dorpschool: het Rechthuis van Noordwijkerhout. Omdat hij sinds januari 1769 curator was van de boedel van zijn grootouders, trad hij ook op namens Johanna Rijcken-Mens. Oma was namelijk eigenares van het Kerkduin, volgens de belendingen gelegen *rontsomme den dorpe*. In de akte legden de kerkmeesters het recht van *uitpad* vast over het erf van het huis en over een gedeelte van het Kerkduin. (7) Ook dit huis werd door De Stoppelaar in een nieuw jasje gestoken. De kastelein van het 'Regthuys', Elias Wijlandt, kondigde via de krant aan (8) dat hij als inwijding van de nieuwe overdekte kolfbaan op zaterdag 8 september 1770 *zal laten spelen om een extra fraay zilvere kolf*. Elias zag het helemaal zitten. Hij verzocht eenieder om van deze gelegenheid

Het voormalige Rechthuis van Noordwijkerhout dat moest wijken voor de tand des tijds (FOTO JAN DUIVENVOORDEN).

gebruik te maken om zich te komen verlustigen in deze aangename landstreek en zich te diverteren (vermaken) met kolven, kaatsen, kegelen en *fretteeren van konynen*. Met een fretje konijnen vangen en dan ook nog verzekerd zijn van *promte en civiele bediening*, dat moet een trekpleister geweest zijn. Het kolven werd in het Rechthuis een regelmatig terugkerend fenomeen. In augustus 1771 werd zelfs een gouden kolf uit de prijzenkast gehaald. Volgens de koopaktes in Noordwijkerhout werden alle transacties contant betaald.

Ds. Antonius de Stoppelaar, de vader van Nicolaas, overleed op 18 juni 1770 in Oudenbosch. De families Rijcke(n) en De Stoppelaar waren zeker niet onbemiddeld. Het feit dat de in Den Haag wonende Johanna Rijcken-Mens in haar testament een legaat vastlegde van *f* 30.000 aan haar kleinzoon Johannes Adrianus Rijcke(n), mits hij afstand zou doen van zijn legitime portie, zegt voldoende. (9) Het is dus aannemelijk dat Nicolaas bij zijn aankopen financiële steun bij zijn familie gevonden heeft. Als student in de rechten, een studie die hij overigens niet voltooide, kocht hij op 4 april 1771 nog ca. 17 morgen wei-, teel-, bos- en geestland, alles evenals de vorige woningen en percelen gelegen in de Hogeveense Polder.

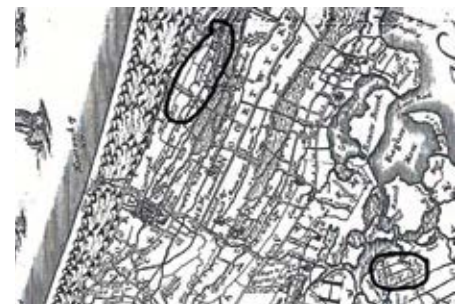
Procureur bij het Hof van Holland

Op 9 mei 1772, kort na zijn 25e verjaardag, kocht Nicolaas van 'Mejuffrouw' Françoisa Odilia Jaghers, weduwe van Pieter Ploos van Amstel *het comptoir en procureursplaetse* van haar overleden man

voor *f* 24.500. Hiervan moest *f* 10.500 na één maand contant betaald worden. De resterende *f* 14.000 zouden, nadat toestemming tot vestiging door het Hof van Holland was verleend, als obligatie of schuldbekentenis worden getekend tegen een rente van drie en een kwart procent per jaar met de belofte *f* 2.000 jaarlijks af te lossen. Het contract werd op 19 mei van dat jaar voor notaris Antonie Box vastgelegd. (10) Dit gekochte kantoor stond bij het Oude Hoff (paleis Noordeinde) aan de noordzijde van de Molenstraat. Het huis met erf belandde niet alleen aan de tuinen van het Oude Hoff, zoals eerder vermeld, maar ook aan het huis van de grootmoeder van Nicolaas, Johanna Rijcken-Mens, aan de Prinsestraat.

Als procureur en notaris kreeg hij op 23 mei 1772 van Mevrouw Florentina Johanna Pittenius, weduwe van Samuel Gilles, een eervolle volmacht. Hij werd benoemd tot curator over de inventaris en verdere afwikkeling van haar zeer omvangrijke nalatenschap. (11) Hij was de vervanger van een collega die er klaarblijkelijk niet in geslaagd was een en ander naar tevredenheid af te handelen. Hoe omvangrijk deze nalatenschap was wordt enigszins duidelijk bij het gegeven dat op de inventarislijst drie pakketten obligaties worden genoemd met een gezamenlijk waarde van *f* 164.595.

In zijn administratie als notaris bleek al dat Nicolaus de Stoppelaar niet erg accuraat was. Werden de eerste 21 aktes in Den Haag nog keurig genummerd, van de daaropvolgende 17 werd de nummering weggelaten. Ook met de bovengenoemde afhandeling van de nalatenschap van Samuel Gilles liep het slecht af. Zijn schuld aan de boedel was inmiddels opgelopen tot *f* 4.680, een aanzienlijk bedrag waarvoor zijn moeder zich op 15 december 1772 borg had gesteld. (12) Voor de weduwe Gilles een reden om in te grijpen.

De hooggelegen Boekhorst in de duinen (links boven) en de laaggelegen Boekhorst bij het Kagermeer (rechts onder).

Nicolaas werd als curator vervangen door notaris Jacob de Kempenaar.

Het zou het begin zijn van een dramatisch stukje familiegeschiedenis, nauw verweven met zijn volgende aankoop: de Hoge en Vrije en Lage Boekhorst.

Allodiale goederen en achterlenen

Bij de koop van een Heerlijkheid werd de heer geen eigenaar van de goederen, hij kocht de jurisdictie of rechtsmacht over het gebied: de heerlijkheidsrechten.

De Vrije en Lage Boekhorst bestond uit twee soorten onroerend goed: achterlenen en allodiale goederen. Bij achterlenen (huis, land, tuin, bosje) was de bewoner of bezitter van het onroerend goed tevens de eigenaar. Bewijs van eigendom was de verleibrief die de leenman van de heer of schout ontvangen had bij het afleggen van de eed van trouw. Kreeg het onroerend goed een nieuwe eigenaar, dan moest deze verleibrief weer bevestigd worden.

Bij allodiale goederen lag dat anders. Die waren eigendom van de heer. De leenhulde en het verstrekken van de verleibrief vond in dit geval plaats door de leenheer, de graaf, of de Grafelijkheids Leenkamer. In de Lage Boekhorst behoorde de meest noordelijk gelegen boerderij (voorheen Verlaan) met 21 morgen land in de Sweilandpolder tot de allodiale goederen van de heer. Deze woning zou nog voor de nodige opschudding zorgen.

Kort samengevat bestond de Hoge Boekhorst voornamelijk uit allodiale goederen: de ruïne van het in 1743 gesloopte 'Huis te Boeckhorst' met vier stukken weiland, een boerenwoning en verder enige duinen en bossen. Anders dan in de Vrije en Lage Boekhorst woonden er nauwelijks mensen.

De laatste adellijke Heer van de Hoge en Vrije en Lage Boekhorst

De heerlijkheid Hoge Boekhorst was een onversterfelijk leen, wat inhield dat het erfrecht niet alleen door een zoon maar ook door een dochter overgenomen kon worden. Tot de 18e eeuw was het regel dat Heeren van de Ambachten van adellijken bloede waren. Zo ook bij de Hoge Boekhorst. Door huwelijken van de erfdochter zien we in de lijst van leenmannen illustere namen verschijnen: Van Woerden van Vliet, Van Bronckhorst, Van Bourgoigne,

De Wacqué, De Merode, De Rubempré. Sinds vele jaren woonden zij echter niet meer in Noordwijkerhout, maar in de Zuidelijke Nederlanden, in Brussel. Zij lieten zich bijna nooit zien, met als gevolg dat het statige 'Huis te Boeckhorst' veranderde in een onbewoonbare ruïne die uiteindelijk in 1743 gesloopt moest worden. De laatste adellijke Vrouwe was in 1772 'de Edele Welgeboore Vrouwe Maria Josepha van Mérode ende van het Roomsche Rijk, geboore Princesse van Rubempré'. (13) Zij was op 16-jarige leeftijd getrouwd met haar neef van moederszijde 'den Hoogen Edelen ende Welgebooren Heere Philippus Maximilianus van Mérode ende het H: Roomsche Rijk'. (14) Philippe van Mérode was een telg uit een van de belangrijkste adellijke geslachten in de Oostenrijkse Nederlanden en misschien ook wel het rijkste. Voor het behoud van het familiekapitaal mag dit huwelijk dan ook een verstandige verbintenis genoemd worden.

Het 'Huis te Boeckhorst'. Eeuwenlang was dit het kasteel waar de Heer of Vrouwe van de Boeckhorst woonde. In 1743 moest het worden gesloopt. In 1914 kocht Van Zonnenveld & Co uit Sassenheim dit terrein. Later werd het bloembollenbedrijf van Jac. Pennings hier gevestigd.

Nadat zij zich in Brussel hadden gevestigd, hielden de Heren van de Hoge Boekhorst zich steeds minder bezig met het verre, nauwelijks renderende ambacht in Noordwijkerhout en Alkemade. De administratie van de beide Boekhorsten droegen zij op aan een door hen benoemde rentmeester. Zoals De Stoppelaar later zou verklaren, zouden juist deze rentmeesters door hun *non vigilance* (=onoplettendheid) medeschuldig zijn aan de geringe inkomsten.

In de 17^e eeuw werd de strakke lijn van adellijke opvolging verlaten en konden ook personen uit de gevestigde burgerij ambachten kopen. Zo werd Jan Six am-

bachtsheer van Hillegom en Nicolaas de Stoppelaar van de Boekhorst enz.

Bij de verkoop van de Hoge en Vrije en Lage Boekhorst handelde de Prinses van Rubempré met de procuratie die zij tien jaar daarvoor had verkregen van haar eerste, inmiddels overleden, echtgenoot. De dan nauwelijks 30-jarige douairière (weduwe), moeder van vier kinderen, hertrouwde met Chrétien (Christianus) de Lannoy de la Motterie. Chrétien was evenals zijn vader Eugène de Lannoy kamerheer aan het keizerlijk hof in Wenen bij keizer Frans I Stefan (in 1765 overleden) en bij keizerin Maria Theresia. Beide heren, zowel vader als zoon, leidden aan het Weense Hof een nogal luxueus leven en bouwden een behoorlijke schuld op. Het kostte zoonlief vier jaar om aan alle door zijn vader nagelaten schulden (83 schuldeisers!) te voldoen, waardoor hij al zijn geërfde eigendommen had moeten verkopen en fictief failliet was geworden. De geschiedenis had hem echter niet wakker geschud. Ook hij raakte in de schulden door een al te royale levensstijl. In een huwelijk met de rijke Prinses van Rubempré vond hij wat hij nodig had: "*une dame riche, jeune et jolie*", zoals hij zijn financiële redding samenvatte. (15) Uit deze relatie zou nog een dochter geboren worden.

Koopakte Hoge en Vrije en Lage Boekhorst

Op 23 september 1772 kocht Nicolaus van de Prinses van Rubempré de Hoge en de Vrije en Lage Boekhorst. De verkoop vond plaats bij onderhandse akte. Nicolaus de Stoppelaar ging akkoord met een verkoopprijs van f 16.500. (16) In deze onderhandse akte was de clause opgenomen dat de koper dit bedrag zou betalen *bij het doen passeeren van de brieven van verleij en opdracht* en dat zou op 1 december van dat jaar plaatsvinden. De nieuwe leenheer moest door een verleibrief (hulde en manschap doen) bevestigd worden als houder van het leen. Een conditie met verstrekkende gevolgen voor Nicolaus Cornelius de Stoppelaar. In plaats van het gevraagde geld op 1 december op tafel te leggen, overhandigde Nicolaas aan de gevolmachtigde van de douairière een wisselbrief of, zoals de *Gravinne van Mérode ende van het Roomsche Rijk* enigszins denigrerend schreef over deze ongewone actie: "*Hij stopte Van*

Cools een wisselbrief in handen die door hem zelf getekend was op 4 December” met de belofte dat hij over drie maanden f 16.000 zou betalen.

Hoewel het gezin De Stoppelaar met nog studerende kinderen na het overlijden van vader Anthonij zeker de nodige zorgen gekend moet hebben, stelde moeder Anna de Stoppelaar-Rijcken zich ruimhartig op door f 11.000 aan haar oudste zoon, de nieuwe ‘Vrijheer’ van de Hooge en Lage Boekhorst, te lenen. Op 15 december 1772 eiste zij wel als zekerheid, in een akte voor de Haagse notaris François van Eck, (17) dat hij de twee door hem gekochte boerderijen ‘De Kokmeeuw’ en ‘De Vier Schoorsteen’ met al het daarbij behorend land zou verhypothekeren. Een en ander werd ook op 5 januari 1773 vastgelegd in een schepenakte in Noordwijkerhout. (18) In deze akte stelde zij als voorwaarde dat het bedrag binnen drie jaar terugbetaald zou worden in termijnen naar zijn keuze.

Op 29 december 1772 werden voor schout en schepenen van Noordwijk op papier de achterlenen en allodiale goederen officieel overgedragen. Nicolaas meende dat hij daarmee tevens de eigenaar was geworden, maar juridisch bleek het anders in elkaar te zitten. (19) Ook de belofte om na drie maanden het bedrag te betalen kwam de koper niet na. Ondertussen had hij zich wel de titel ‘Heer van de Hoge en Vrije en Lage Boekhorst’ kunnen toe-eigenen.

Spanningen tussen moeder en zoon De Stoppelaar

Anna de Stoppelaar-Rijcken begon het vertrouwen in haar zoon te verliezen. Een bizar dieptepunt was toen Nicolaas moest aftreden als procureur voor het Hof van Holland omdat hij nog steeds geen aflossing had gedaan van zijn schuld aan de weduwe Ploos van Amstel wegens de overname van het kantoor van wijlen haar man. Om die reden en onder dezelfde condities werd zijn procureursplaats op 21 januari 1773 overgenomen door notaris Izaak Simon Cahais. (21)

Nog vervelender werd de onderlinge verhouding toen Nicolaas via een akte van insinuatie (beschuldiging) op 6 maart 1773 bij Notaris Box (22) zijn moeder ervan beschuldigde dat zij zilverwerk dat naar zijn mening aan hem toebehoorde, weigerde terug te geven. Het werd nog

pijnlijker voor Nicolaas toen bleek dat hij advocaat Hoijnck van Papendrecht onterecht in de zaak betrok in plaats van procureur Hoijer van Brakel. Hij tekende deze twee aktes als *N.C. de Stoppelaar, van de Boeckhorst*.

Voor moeder Anna en haar moeder Johanna Rijcken-Mens was de limiet van welwillendheid nu wel bereikt. Door de vele schulden, de verstrekte leningen en borgstellingen en de schijnbare weigering om deze af te lossen meenden moeder en grootmoeder te veel risico te gaan lopen. Zij eisten van zoon en kleinzoon dat hij notarieel vastlegde dat hij hen binnen veertien dagen via hypothecaire leningen vrij zal maken van schulden en borgtocht. Zo niet dan zal moeder het recht hebben om het Rechthuis en al zijn verdere bezittingen in Noordwijkerhout te veilen en publiekelijk te verkopen. Johanna Rijcken-Mens eiste het recht op om de twee huizen in Den Haag aan de Molenstraat en de Prinsestraat te verkopen en het legaat van de rest van het Kerkduin in Noordwijkerhout te niet te doen. De twee genoemde huizen waren door Nicolaas gekocht, waarvoor hij uit de nalatenschap van zijn grootouders een lening van f 27.000 verkreeg.

Nicolaas ging met de gestelde voorwaarden akkoord (23) en vond weer een oplossing. Het was beslist niet de meest elegante zoals zou blijken. Wel kon hij moeder en grootmoeder binnen 14 dagen van hun lasten bevrijden.

Hoewel de familieverhoudingen in het gezin De Stoppelaar bekoeld waren, bleek grootmoeder Johanna Rijcke-Mens de band met haar kooplustige kleinzoon weer te willen herstellen. Door haar werd hij door een legaat op een bijzondere wijze eigenaar van het Kerkduin. Zij was eigenaresse van dat uitgestrekte natuurgebied. In een akte op 8 januari 1774 voor notaris Van Overklift in Den Haag legde zij vast dat zij aan hem, om persoonlijke, haar moverende redenen, het gehele Kerkduin, een groot gebied van duinen en geestland rondom het dorp Noordwijkerhout, als gift toebedeelde. (24)

Van de wal in de sloot

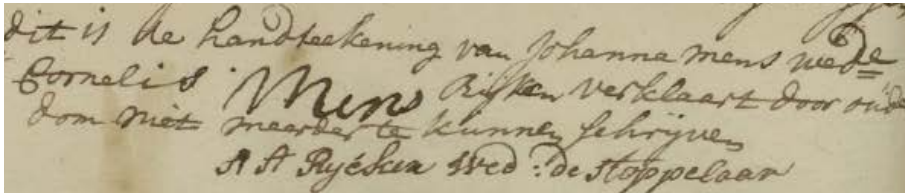
Nicolaas de Stoppelaar, steeds meer in de problemen gerakend, meende een oplossing gevonden te hebben bij de Hoog Edle Welgeboren Vrouwe Jacoba Josina Isabelle Douairière van Wassenaar, geboren

van Wijhe tot Egteld, Vrije Vrouwe van de Catwijken en 't Zand, enz. enz. Van haar leende hij op 14 april 1773 f 30.000 met als zekerheid *zijn Hofsteede Duinendal met de gekogte woning De Kokmeeuw en verder alle aangekogte hooy-, teel-, bos-, geest-, en duinlanden alsmede het Regthuys van Noordwijkerhoud en verder al zijn goederen geleegeen onder den ambachte van Noordwijkerhoud*, met uitzondering van zijn leengoederen waaronder de ruïne van het Huis te Boekhorst met de daarbij behorende landerijen en het onder Voorhout gelegen Keukenduin met de afgezande landen. Ook de Vrije en Lage Boekhorst viel buiten deze zekerheidsstelling. De akte werd verleden voor notaris Johannes Cornelis van Brakel in Den Haag. (25) Hoewel het normale rentepercentage 3% was, werd door de edele Vrouwe een ongewoon hoge rente van 5% geëist.

Op 22 mei 1774 leende De Stoppelaar nog eens f 9.000 tegen 5% van de douairière, nu met als zekerheid zijn allodiale vaste goederen in Noordwijkerhout, Noordwijk en Voorhout. Hierbij beloofde Nicolaas zich *in alle desselfs leeden en deelen te allernaukeurigst te zullen reguleeren*. (26) Nauwkeurigheid stond echter niet hoog genoteerd in het vaandel van De Stoppelaar.

Weer ging het mis. Bij bovengenoemd transactie maakte de heer van de Hoge en Vrije en Lage Boekhorst een onvergeeflijke fout. De onderpanden die als zekerheid in de tweede akte waren opgenomen waren leengoederen, waarvan hij geen verlei had gedaan, dus officieel nog geen eigenaar was. Dat stond de wet niet toe!

Toen ook de Vrouwe van de Katwijken tevergeefs op de beloofde aflossingen wachtte en bovendien in moeilijkheden kwam vanwege haar eigen financiële verplichtingen, schakelde zij het Hof van Holland in. Huize Duinendal kreeg bezoek van de deurwaarder van de Hoven van Justitie. Mevrouw de eiser werd in het gelijk gesteld en alle vaste goederen van Nicolaas de Stoppelaar werden in het ‘Heeren Logement aan den Burg’ in Leiden (27) en in Noordwijkerhout (9 april 1775) geveild. Het pas vier jaar oude en vernieuwde Rechthuis van Noordwijkerhout werd voor f 2.000 door het ambachtsbestuur overgenomen. Koper van de rest van de goederen werd Nicolaas Hartingh. (28) Hij was in Batavia geboren en zou later één van de burgemeesters van Leiden worden. Hartingh ging wonen

De oude mevrouw Rijken heeft moeite met de ondertekening van de akte.

op Duinendal. Bijzonder is dat hij in 1788 de nieuwe Heer van de Hoge en Vrije en Lage Boekhorst zou worden!

Een zo mogelijk nog grotere, ondoordachte fout maakte De Stoppelaar in de Lage Boekhorst. Hij verkocht 26 april 1775 de woning met ca. 18 morgen land waarvan Jan Schakenbos de pachter was aan de Sassenheimer Cornelis Ruysenaars en zijn vrouw voor *f* 2.000, die het op 27 december 1776 (29) voor *f* 2.100 weer verkochten aan Pieter Obdam, meester-timmerman te Sassenheim. Geheel nieuw in deze akte was de zin dat *de koper moet gedoogen den uytweg off overpad van zeeker bosje, groot een hond, zijnde het Galgeveld, gehoorende aan dezen heerlijkheid en in deze koop niet begrepen*. Het is de eerste keer dat in het rechterlijk archief in een akte van de Vrije en Lage Boekhorst dit aparte stukje grond van één hond (100 roe of 1/7 ha), gelegen in het polderland, als galgeveld wordt genoemd. Ook in de morgenboeken is nergens sprake van een kavel van één hond die bestemd is om als 'Galgeveld' te dienen. Dat wekte verbazing, niet in het minst bij de Prinses van Rubempré.

De problemen stapelen zich op

Toen de Gravin ter ore kwam dat de Vrijheer van de Boekhorst goederen had verkocht *in zijn gansch onbevoegde occupatie, waarvan hij nimmer eenig verleij had bekoomen*, was de maat vol. Zij maakte de zaak in februari 1776 aanhangig bij het Hof van Holland, het college waarvan Nicolaus Cornelius de Stoppelaar procureur was geweest.

Een laatste poging om een beschamend proces te vermijden en toch nog tot een akkoord te komen leek in het voordeel van de Heer van de Boekhorst. Blijkbaar was het tot haar doorgedrongen dat door de koper in zijn financiële positie onmogelijk *f* 16.500 op te brengen was. De verslechterde economische omstandigheden na de geldverslindende Engelse oorlogen zal mede van invloed geweest kunnen zijn op deze beslissing. Ook zal zij begre-

pen hebben dat een faillissement in deze situatie weinig zou oplossen. Daarom besloot zij om hem tegemoet te komen. Zij beloofde de wisselbrief te quitteren onder voorwaarden dat de koper beloven zou om binnen zes maanden *f* 7.500 te betalen. De verleibrieven van de goederen zouden pas worden overhandigd wanneer dit bedrag op tijd betaald was. Zo niet, dan nam zij het recht om haar eigendommen, inclusief de boerderij en het land in de Zweilandpolder, al of niet te verkopen aan de hoogste bieder. De inhoud van dit mondelinge akkoord werd op 13 december 1779 voor *den Hove van Holland* gesloten en vastgelegd. (30)

Het arrest van het Hof van Holland

Alles op een rijtje zettend kan men ook wel begrijpen dat de toch redelijk gegoe-de familie weinig behoefte had de oudste zoon en broer financieel te ondersteunen. Zelfs niet toen in het mondeling contract van 1779 de koopprijs teruggebracht was tot *f* 7.500.

De Stoppelaar bleek ook nu weer niet in staat te zijn om binnen de gestelde zes maanden aan zijn verplichtingen te voldoen. Faillissement was mede daardoor onvermijdelijk. Tezamen met Jan Schakenbos, de pachter van de boerderij, en Pieter Obdam, de onterechte eigenaar, kon de Vrijheer van de Boeckhorst plaatsnemen in de beklagdenbank van het Hof van Holland. De uitspraak vond plaats op 7 oktober 1782. (30) Uiteraard werd Nicolaas de Stoppelaar veroordeeld en moest hij akkoord gaan met de in het akkoord van 1779 gestelde voorwaarden en mocht de Prinses de Rubempré de hoeve met het land al of niet bij openbare veiling verkopen. In de Leydsche Courant van 22 januari 1783 vermeldde zij nog eens nadrukkelijk dat zij *de eenige wettige Eigenaresse van de Boerewoning en Landerijen is* en dat zij voornemens is *deselve publiekelijk in de casselenije van den Hove van Holland te doen veilen en verkopen*. Nadat enkele malen de datum van deze openbare verkoop was vastgelegd, besloot Prinses Ma-

ria Josepha de Rubempré om persoonlijke redenen toch maar niet te verkopen.

Boer Schakenbos ging vrijuit, maar de vermeende eigenaar Pieter Obdam werd veroordeeld om al de ontvangen revenuen aan de prinses af te staan, minus de gemaakte kosten.

De Hoge Heerlijkheid en de criminele rechtspraak

Even een stap terug in de geschiedenis. Het Huis te Boeckhorst kreeg de hoge heerlijkheidsrechten op 30 mei 1464 van Philips van Bourgondië. Na een felle strijd om het graafschap Holland, Zeeland en Henegouwen werd Jacoba van Beieren in 1428 gedwongen de strijdbijl te begraven ten gunste van haar neef Philips van Bourgondië. In 1436 overleed Jacoba op 35-jarige leeftijd na een ernstige ziekte op slot Teylingen, in het bijzijn van o.a. haar moeder en haar vierde echtgenoot Frank van Borssele. (31) Jacoba was een dochter van Willem VI van Beieren, graaf van Holland, en Margaretha van Bourgondië. Vóór 1464 was Jan Jansz van de Boekhorst de laatste heer van zowel Noordwijk als Noordwijkerhout, Hieronder ressorteerde ook het Huis te Boeckhorst. Zijn dochter Hendrika trouwde met een verre achterneef, Jan Florisz van de Boekhorst, die verschillende rechten en eigendommen van zijn vader geërfd had in Opmeer, Spanbroek, Obdam en Hensbroek, maar ook het Huis te Boeckhorst en de Lage Boekhorst bij De Kaag. Het echtpaar woonde ook op het Huis te Boeckhorst. In 1464 verzocht Jan Florisz aan Philips van Bourgondië of hij bevestigd kon worden als heer van de Hoge Boekhorst met dezelfde rechten die zijn schoonvader als heer van Noordwijk en Noordwijkerhout ontvangen had van Margaretha van Bourgondië.

De reactie van Philips had hij allerminst verwacht: er zijn aan deze landen geen rechten verbonden. Zijn tante Margaretha was alleen maar 'lijftochtsvrouw'. (30) Deze gebieden dienden voor haar levensonderhoud.

Op zijn herhaald verzoek verkreeg Van de Boekhorst toch de gewenste rechten, echter onder voorwaarde dat hij afstand deed van zijn gedeelde rechten in Obdam en Hensbroek.

Het grondgebied waarover *Jan Florisz van de Bouckhorst* in 1464 de heerlijkheidsrechten verwierf werd als volgt omschreven: *Dat Huijs,*

Hofstede, Boomgaerden met allen sijnen toebehooren, van der Bouckhorst, met vier stukken Lands daer aen gelegen, mit nog een ambocht gelegen in die Kage, geheten die Lage Bouchorst. De vier stukken land worden hierbij met namen genoemd.

De hoge rechtspraak over de verschillende dorpen, zowel crimineel als civiel, werd in handen gelegd van de Vierschaar onder leiding van een door de graaf zelf aangestelde baljuw, waarbij de graaf het recht behield om deze zo nodig te ontslaan of te verplaatsen. (32). Deze regel, die al in 1250 door graaf Willem II van Holland (de Roomse Koning) was vastgelegd, werd in 1464 nog eens herhaald.

Zo ontstond ook het baljuwschap Rijnland, waaruit in 1581 het baljuwschap Noordwijkerhout werd afgescheiden. Dit rechtsgebied van baljuw Van Thienen omvatte toen behalve Noordwijkerhout en De Zilk ook de ambachtsheerlijkheden Voorhout, Lisse en Hillegom.

Het grondgebied van de Hoge Boekhorst was gelegen onder Noordwijkerhout en Voorhout, dus binnen de grenzen van het baljuwschap Noordwijkerhout. De titel Vrijheer en het benoemen van een baljuw en het recht van *sauvetage* zijn aanwijzingen dat ook de Heer van de Hoge Boekhorst de hoge criminele rechtspraak zou mogen uitoefenen, los van het baljuwschap van Noordwijkerhout. In de geschiedenis zijn echter geen bewijzen gevonden dat het 'halsrecht' in de praktijk is toegepast.

Opmerkelijk is dat in de registers van de Tiende Penning van de jaren 1551, 1555 en 1561 (een belasting van 10% over de huurwaarde van het onroerend goed) in het rechtsgebied van Noordwijkerhout ook wordt opgenomen *'t huijs ter bouchorst en allen 't gewas van elsen ende ander hout*. Ook de woning met 53 morgen land *daer een paert* (gedeelte) *conijnen in leggen* staat in die lijst.

Min of meer hetzelfde verschijnsel zien we bij het ambacht Noordwijkerhout in 1623 bij het Hoofdgeld in Rijnland. De veertien bewoners van Huis te Boekhorst worden dan meegeteld bij het aantal inwoners van de heerlijkheid, terwijl de Vrije en Lage Boekhorst wel als zelfstandig ambacht werd opgenomen. Die veertien inwonenden geven wel een beeld van de grootte van Huis te Boekhorst. Behalve Anna van Woerden, Vrouwe van Vliet, die in dat jaar (1623) weduwe was geworden van

Andries van Bronckhorst, waren er nog vijf personen met de familienaam Van Bronckhorst, waarvan er drie vermoedelijk nog minderjarig waren. Omdat het huwelijk van Andries en Anna van Vliet kinderloos bleef zullen dit zussen of nichten van Andries geweest zijn. Verder telde men nog vier vrouwen en vier mannen die allemaal wel een functie in of buiten het huis bekleed zullen hebben.

Veel verwarring dus. Mogelijk geven de papieren die bij de sloop van het kasteel verhuisd zijn naar Brussel enige duidelijkheid.

En het Galgeveld? Is dat ook niet een verwijzing naar de hoge rechtspraak?

Het Galgeveld

Bij een hoge heerlijkheid was een galg een teken van macht. Het was niet zo dat dit 'instrument' geplaatst werd wanneer een misdadiger tot de galg veroordeeld was. Het stond er meestal al als een soort waarschuwing aan de binnenkomende vreemdeling dat hij zich wel moest gedragen naar de in het graafschap heersende *costuymen*.

In zijn boek Stad- en Dorpsbeschrijving van Rijnland II noemt Van Ollefen het Galgeveld een *onheuchlyke possessie* van de Lage Boekhorst. De feiten spreken dit tegen. De eerste keer dat in de morgenboeken, die om de vier jaar (schrikkeljaar) werden bijgehouden, gemeld wordt dat een stuk land ter grootte van een hond, afgesplitst van een groter stuk weiland en waarvan de Heer van de Boekhorst genoemd wordt als eigenaar en gebruiker, is in 1776. Het heeft er dus alle schijn van dat het afzonderen van een Galgeveld met een uitpad ontsponnen is aan de geest van de ambitieuze en eerzuchtige 25-jarige Heer Nicolaus de Stoppelaar, die zich graag Vrijheer van de Lage Boekhorst noemde. Het moet voor de Prinses van Rubempré een vreemde gewaarwording zijn geweest te ontdekken dat op een stuk grond dat nog steeds haar eigendom was zonder haar toestemming een apart galgenveld verschenen was. Het rechtsgeding dat dienaangaande daarop volgde stelde De Stoppelaar in het gelijk. De galg bleef. Vanaf 1788, wanneer Nicolaas Hartingh de nieuwe ambachtsheer is, wordt deze 100 roe nader omschreven als 'Gerichtsplaatse ofte het Galgeveld'. *Bruiker* is dan de Heerlijkheid der Vrije en Lage Boekhorst. (33)

Als in de Franse tijd de huidige rechtban-

ken hun intrede doen en het oude feodale systeem op de schop gaat wordt deze omschrijving van het stukje grond nog steeds gebezigd, maar met een ander doel. Het wordt weer toegevoegd aan het land van de pachter van de boerderij.

Het recht van *sauvetage*

Een Vrijheer was de eigenaar van een heerlijkheid. Hij was vrij om de verkregen heerlijkheidsrechten zonder ruggespraak met zijn leenheer, de graaf, in zijn ambacht toe te passen of te geven. Behalve het recht om een baljuw, schout, schepenen, secretaris en bode te benoemen, behoorden daar o.a. toe het pachtrecht, het recht van naasting, het visrecht, jachtrecht, het recht om konijnen te vangen en het tiendrecht (10% belasting van de opbrengst).

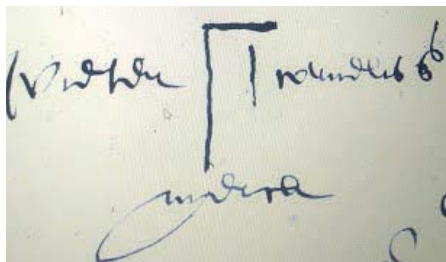
Een bijzonder recht van een Vrije Heerlijkheid was het recht van *sauvetage* (vrijgeleide, bescherming), een soort van asiolverlening aan personen die door tegenspoed in de schulden geraakt waren of uit zelfverdediging iemand verwond of gedood hadden. Omdat het wel een aardige bron van inkomsten kon zijn, wordt vaak gesuggereerd dat zo'n vrije heerlijkheid een verzamelplaats voor gevluchte misdadigers kon zijn. Dat was zeker niet het geval bij het landelijke Huis te Boekhorst en de kleine gemeenschap van de Lage Boekhorst. Bovendien moest men toestemming hebben van schout of baljuw en werd men berecht in het baljuwschap waar het delict had plaatsgevonden.

De trapgevel van het voormalige Rechthuis van de Vrije en Lage Boekhorst is de enige nog resterende, monumentale herinnering die ons terugbrengt naar de tijden van weleer.

Het Rechthuis in de Lage Boekhorst

Evenals in Noordwijkerhout was ook het huis waar de schepenen van de Lage Boekhorst hun vergaderingen hielden geen eigendom van de Heer van de Boekhorst. Gelukkig zijn er van deze kleine heerlijkheid heel wat gegevens te vinden. Pieter Cornelisz was al vóór 1593 schout en hield de vergaderingen in zijn woonhuis, het latere rechthuis. Interessant is dat hij de huwelijksvoorwaarden in de akte voor notaris Van der Wuert in Leiden op 30 december 1600 bij zijn tweede huwelijk ondertekende met een merk: een galg (inclusief de gehangene?). Het huis zou na hem nog vier generaties lang in de familie blijven: Feuijt Pietersz, Pieter Feuijten, Thijs Pietersz en Pieter Thijsse. Verschillenden van hen zouden later de familienaam Van Striemen gebruiken.

Bijzonder is dat de hoogste ambtenaar van de Lage Boekhorst, Schout Pieter Cornelisz, niet kon schrijven. Zijn 'merck' drukt wel een symbool van macht uit. In die periode woonde de ambachtsheer van de Hoge en Vrije en Lage Boekhorst echter nog in Noordwijkerhout. Bij hem berustte uiteindelijk de hoogste macht. Hij zal minder moeite gehad hebben bij het ondertekenen en verwerken van officiële stukken.

Omstreeks 1650 werd vergunning verkregen om er een bierstekerij in te vestigen. Leendert Jansz van Diest, die getrouwd was met de weduwe van Pieter Thijsse van Striemen, verkocht in 1684 het huis met boomgaard en bierstal aan de Bierbrouwer van 'Het Roode Hart' te Haarlem.

Via een legaat in het testament van Crijntje van Zijl, de weduwe van Maarten Abenes en Willem Endelstraat, komt het huis in 1767 in handen van Jan Broekmeijer vanwege *desselfs veelvuldige en langdurig bewezen diensten*. En dan wordt het interessant. Deze verkocht twee jaar later het huis *annex schuur, zomerhuys, kaashuys en bierkelder, waarin zedert vele jaren het recht van bierstal off bierstekerij en nog met goed succes werd gecontinueert, zijnde*

het erf groot 50 roeden aan het Oude Mannenhuis van Sessen in de Schoutestraat in Alkmaar. (34) Verrassend is wel dat Vrouwe Maria Josepha de Merode prinses van Rubempré in haar hoedanigheid als Patrones en Collectrice van het Oude Mannenhuis van Sessen de opdrachtgeefster was tot de koop. De koopakte werd getekend op 10 juni 1769, drie jaar voor zij de Hoge en Vrije en Lage Boekhorst verkocht aan Nicolaas de Stoppelaar. Het pand kwam op naam te staan van Antonius Francken, die rentmeester was van het Huis van Sessen. Prinses de Rubempré gaf als patrones opdracht om het bovengenoemd huis op 30 juni 1781 aan De Stoppelaar te verkopen. Het rechthuis werd nu bierstekerij en herberg, uitgebreid met kolf- en kaatsbaan. De erfgenamen van De Stoppelaar verkochten het Rechthuis in 1788 aan de Heerlijkheid van de Vrije en Lage Boekhorst.

Pogingen tot verkoop

Nadat gebleken was dat Nicolaas de Stoppelaar niet aan zijn in 1782 afgesproken verplichtingen kon voldoen, kreeg de Prinses van Rubempré het recht om haar eigendommen in de Hoge en Vrije en Lage Boekhorst opnieuw te verkopen. Toen dat in 1784 niet het verwachte resultaat opbracht, en de veiling een paar keer opgehouden werd, volgde op 16 juli 1784 het besluit om de goederen dan maar 'separaat' te verkopen. Dit gaf de eerdergenoemde Pieter Opdam uit Sassenheim de mogelijkheid om alsnog de boerderij te kopen. De andere acht morgen land in de Zweilandpolder, die sinds jaren gepacht werden door de boerderij 'Het Klaverblad', bleven voorlopig in eigendom van de Prinses de Rubempré.

Vrijheer De Stoppelaar stelde orde op zaken. Volgens Attamen, een pseudoniem van een vriend van Nicolaas de Stoppelaar die regelmatig artikelen schreef in de 'Rotterdamsche en 's Gravenhaagsche Postwaagen', had Nicolaas hierover geklaagd. Hij gaf de schuld aan de *hebzugt der pachters en non vigilance* (onoplettendheid) van de *rentmeesters van de vorige Heeren*. (35) Daardoor konden de bewoners geen gebruik meer maken van de ooit verworven vrijheden in Holland en West-Vriesland. Die rommelige administratie kwam vooral aan het licht toen Nicolaas de Stoppelaar in de Leydsche Courant van 21 januari 1784 een oproep deed aan alle pachters, zowel van de Hoge als Vrije en Lage Boekhorst, om hun laatste verleibrief mee te bren-

gen om de hulde en manschap, zoals dat officieel heette, te vernieuwen. In de Lage Boekhorst bleken twee huizen vervallen en twee houtbosjes verlaten. Bovendien waren er bewoners die beweerden dat hun verleibrief was zoekgeraakt. Hoog tijd om de pachtprizen opnieuw vast te stellen.

Erfenisperikelen

Op 10 september 1777 overleed Anna Antonetta de Stoppelaar-Rijcken. In haar testament van 15 november 1774 voor notaris Cornelis Roodbeen in Den Haag benoemde moeder Anna drie executeurs over haar nalatenschap en voogden over haar nog minderjarige kinderen en kleinkind. Zij moesten toezien dat haar *vaste goederen, effecten en obligatiën gemeen en onverdeelt moeten blijven tot haar onmondige kinderen gekomen zouden zijn tot de ouderdom van 25 jaren*. Een bittere pil voor Nicolaas, die meende te mogen verwachten dat het erfdeel hem wat financiële ruimte zou kunnen bieden om uit zijn benarde positie te geraken.

Van Nicolaas de Stoppelaar is helaas geen illustratie gevonden. Wel van zijn jongere broer Joan de Stoppelaar (1757-1800), dominee en dichter. Vooral de 'treurgifte' die hij schreef na het overlijden van zijn eerste, pas 18-jarige echtgenote is ontroerend. In 1801, kort na zijn overlijden, werden zijn gedichten gebundeld en uitgegeven.

Misschien onbewust had Anna wel olie op het vuur gevooid toen zij op 8 september

1777, twee dagen voor haar overlijden, voor notaris Jan Ingeneeger in Leiden verscheen om een wijziging in de akte van voorgedij aan te brengen. Zij meende dat één van de executeurs niet geschikt was voor deze functie en stelde in zijn plaats niet haar oudste zoon Nicolaas aan, maar diens jongere broer Joan. Aan de dan 20-jarige Joan werd door de Staten van Holland *Venia Aetatis* (Brieven van Meerderjarigheid) verleend. (36)

Dat de hele voorgeschiedenis in het gezin tot de nodige irritaties leidde, zal niemand verbazen. Van de tien kinderen leefden er in 1777 nog vier. Behalve Nicolaas waren dat zijn broer Joan (geboren in 1757) en zussen Geertruida Magdalena (geboren 1751) en Ida (geboren in 1762).

De executeurs en voogden maakten de inventaris op van de boedel, waaronder hofsteden en landerijen in Steenberg en Oudenbosch. Onder hen waren nu twee predikanten: de eerdergenoemde jonge dominee/dichter Joan de Stoppelaar, predikant in Schipluiden, en diens zwager, Jan Pieter Wolters, die weduwnaar was van Geertruyda de Stoppelaar en predikant in Mijnsheerenland van Moerkerken. Om zoveel mogelijk problemen in het gezin te voorkomen, legden de heren de inventarislijst en concept van de staat van scheiding van de boedel eerst voor aan de oudste broer Nicolaas. Deze voelde zich te kort gedaan en schakelde bemiddeling van het Hof van Holland in. Zo kon het gebeuren dat niet alleen de executeurs maar ook de andere erfgenamen werden gedagvaard. Met de hulp van het Hof wilde hij proberen zich uit te kopen. Ondanks de *ongefundeerde remarques en reflexiën ende ten laste leggende aantijgingen* door Nicolaas in de eis opgenomen besloot de familie, om verdere escalatie te voorkomen, Nicolaas in al zijn eisen zijn zin te geven. Intussen sleepte het geschil zich al vijf jaar voort. Er werd een verbaal akkoord getekend met tussenkomst van de Commissarissen van het Hof van Holland op 23 juli 1783. De uitkoop van Nicolaas kon plaatsvinden. (37)

'Handen vrij' voor de Vrije en Lage Boekhorst

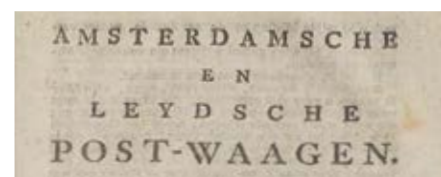
Het is toch even schrikken bij het Hof van Holland te lezen dat de akte van dagvaarding door Nicolaas de Stoppelaar als 'pro Deo' in het archief is opgenomen. De positieve kant van het verhaal is wel dat hij zich nu niet meer met Noordwijkerhout,

maar met de Vrije en Lage Boekhorst zou gaan bezighouden. En dat deed hij met volle overgave zoals uit het archief blijkt. Hij was er vaak, was regelmatig aanwezig bij huwelijksinschrijving en andere aktes en zette zich in voor het welzijn van de inwoners. Hij logeerde tot 1781 in een gedeelte van de eerste boerderij van de oude Reinier van Groenewegen en daarna in zijn Rechthuis dat inmiddels zijn eigendom was geworden. Stilletjes aan nam hij alle touwtjes in handen. Dat hij daarbij het hele financiële gebeuren van het ambacht onder controle hield, waaronder ook de armenkas, mag misschien verdacht heten, maar een en ander ging allemaal in het volste vertrouwen van het armbestuur en schepenen. Hij gebruikte dan graag zijn titels als Heer van de Boekhorst of baljuw, schout en waarnemend secretaris van de Hoge en Lage Boekhorst. Het zijn vooral deze laatste vier jaar van zijn leven dat zijn inzet in de Lage Boekhorst alom werd geprezen. Toch kon hij niet laten om als Heer van de beide Boekhorsten in de regio voor de nodige trammelant te zorgen.

Patriotten en orangisten

De 18^e eeuw was voor de Republiek beslist geen tijdperk om met trots op terug te zien. In tegenstelling tot de Zuidelijke Nederlanden waar de economie opbloeiende, was er in de Noordelijke Nederlanden economisch verval, werkeloosheid en veel politieke onrust met als dieptepunt de Vierde Engels-Nederlandse Oorlog (1780-1784). De oorzaak van deze desastreuze verloren oorlog werd voornamelijk toegeschreven aan het falend beleid van

de jonge stadhouder Willem V die in 1766 op 18-jarige leeftijd in die functie was aangesteld.

De verlichte denkbeelden uit Frankrijk (vrijheid, gelijkheid en broederschap) zullen mede een prikkel geweest zijn bij een groot deel van de bevolking om meer democratie te eisen. Tegenover deze patriotten stonden de aanhangers van het Huis van Oranje-Nassau, de orangisten, die het oude dictatoriale systeem van stadhouder en regenten omarmden. Zij bestookten elkaar via pamfletten en een eigen krant. De Oranjegezinden spuwden hun gal in 'De Amsterdamsche en Leydsche Post-Waagen' en in 'De 's Gravenhaagsche en Rotterdamsche Post-Waagen', terwijl de patriotten hun hatelijkheden kwijt konden in 'De Post van den Neder-Rhijn' en 'De Politieke Kruyer'. Ook Nicolaus de Stoppelaar zou zich hierbij niet onbetuigd laten.

Relletje in 'Schakenbosch'

Aanleiding was een voorval in de herberg 'Schakenbosch' in Veur (Leidschendam en Stompwijk) op zondagmorgen 14 november 1784. Het is eigenlijk te onbenullig om er aandacht aan te besteden, maar vanwege de rol die De Stoppelaar daarin opeiste, komen we er niet onderuit. Herbergier Matthijs Sluimers en zijn vrouw Johanna

Afbeelding van het Praalbed van Stadhouder Willem IV waarover zoveel commotie ontstond in de regio.

Ooykaas waren gedreven Oranjegezinden. Hun twee jonge kinderen speelden gezellig bij de haard en hadden twee uitgeknipte prenten van de overleden stadhouder Willem IV aan de schoorsteenmantel geprikt: 'De begraaffenis van Willem de Vierde' en 'Zijne Hoogheid leggende op het Paradebed'. Aandoenlijk, zouden wij zeggen.

Maar in de herberg zat een roerig gezelschap dat daar anders over dacht. Onder hen een paar felle patriotten die de nodige borrels en kannen bier achteroversloegen. Leider van dat stel was Johannes Anthony Prijn, houtkoopman en eigenaar van twee houtzaagmolens in Leidschendam en commandant van het vrijkorps van de patriotten aldaar. Toen één van deze patriotten opmerkte dat de opgeprikte prenten Willem IV voorstelden, reageerde Jan Prijn heel fel: "Verbrand den Bliksem", waarna de prenten werden losgescheurd en op het vier (=vuur) geworpen. Huilende kinderen enz. enz. Dat is het verhaal. (38) Dat kinderachtige gedrag krijgt natuurlijk een heel ander strekking als men het haardvuur vervangt door het hellevuur, de verdoemenis. Dat riekt naar majesteitschennis!

Nicolaus de Stoppelaar mengt zich in de strijd!

Terecht mag men zich afvragen waarom de Vrijheer van de Hoge en Vrije en Lage Boekhorst zich in de strijd wierp. Hij tobde al een paar jaar met zijn gezondheid en was zelf ook niet aanwezig geweest in de herberg Schakenbosch. Hij kende het voorval alleen van 'horen zeggen'. Maar zoals nogal wat regenten koos ook hij de zijde van de Oranjegezinden. Al vanaf 1784 presenteerde hij zich in zijn eigen ambacht als *fungerend Bailluw, Schout en waarnemend Secretaris van de Hoge, Vrije en Lage Boekhorst*, een recht dat hij zich als vanouds mocht toe-eigenen. In het Oranje propagandabladd (39) wordt een op 6 augustus 1785 in de Lage Boekhorst geschreven brief van hem opgenomen, waarin hij zijn onbegrensde voorkeur voor het Huis van Oranje-Nassau aldus verwoordt: "dat ik de Prins beminne als den Appel mijner Oogen is waaragtig, dit zwijge ik voor niemand."

De Stoppelaar meende dat Jan Prijn niet alleen de Prins van Oranje had beledigd, maar zelf voelde hij zich ook in zijn goede naam aangetast. Hij eiste van Jan Prijn openbare excuses via de Leidsche Courant. Deze ontkende de beschuldigingen van De Stoppelaar in alle toonaarden en loofde via

een oproep in de Leydse Courant van 18 maart 1785 aan eenieder die kon bewijzen dat hij de Prins van Oranje beledigd had, dertig dukaten uit. Hij noemde zijn opponent een eerrover en lasteraar. Er werd zoals gebruikelijk wederzijds met veel modder gegooid.

De Vrijheer van de Boekhorst reageerde met het doen dagvaarden van Prijn voor Schout en Schepenen van Veur. In zijn eis stelde hij voor om de beloofde dertig dukaten aan de armen van de Boekhorst te geven of aan *zoodanig andere particuliere behoeftigen*. Bovendien stelde hij voor om een boete op te leggen van duizend zilveren dukaten, die dan ook de genoemde armen zouden moeten toekomen.

Een kopie van de beschuldigingen werd breed uitgemeten opgenomen over zes pagina's op 18 maart 1785 in de Amsterdamse en Leijdsche Post-Wagen. (40) Een tegenvaller was dat de baljuw van Veur fel patriottisch gezind was en uiteraard geen haast had om zijn voorman Jan Prijn te doen berechten. Tot een proces is het dan ook niet gekomen. Na het plotseling overlijden van De Stoppelaar had dit ook geen zin meer.

Wel werd De Stoppelaar in een gedicht een hart onder de riem gestoken door vriend Attamen, die via de krant alle kans kreeg om met voornamelijk gedichten van opmerkelijk opruiende strekking, zijn poëtische kant te ontplooiën. De kwaliteit mag dan weinig verheffend zijn, de ode ademt wel de onsmakelijke sfeer waarin de pennevruchten werden opgediend.

*Aan de Hoog Edel Gestreng Heer, de Heer N.C. D. S.:
Geluk mijn trouwe Vriend, gij die niet schroomt te zijn
Een Minnaar van den Vorst, een hater van 't Venijn
Gij, die dien snoode Guit, zijn boose Boevestukken
Wil zetten regt betaald, omdat hij snood liet drukken
Dertig ducaaten tot een Premie in de Krant
Wat scheeld die snoode Boef, in zijn Patriots Verstand
Die de verd(oemeni)s van den Vorst gaat drinken
Wij zullen deze Kwant voor ieders Oog doen slinken
Om reeden dat hij is een snood en Monster-dier
Een hater van zijn Vorst, een stookebrand in 't Vier (= vuur)*

*En wij? Wij schroomen niet uwe Naame te verbreiden
Gij die 's Volks Vorst bemind en geen Onregt kund lijden
Vaar voort in uwe Plicht, God zal uw Bijstand zijn,
Tot dat geen Zon meer is, of lichtende Maneschijn.*

Mooie woorden natuurlijk, maar zij mochten niet baten. Nicolaas de Stoppelaar was ook bevriend was met de bekende dichter, historicus en Oranjegezinde advocaat Mr Willem Bilderdijk. De vriendschap met de dichter ging zelfs zó ver dat hij hem in 1786 benoemde tot zijn executeur-testamentair.

Overlijden en testament van Nicolaas de Stoppelaar

Op 1 mei 1786 wordt in Leiden het overlijden aangegeven van Nicolaas Cornelis de Stoppelaar, *Gewoond hebbende in 's Hage ende alhier casueel overleden en begraaven te Noordwijkerhout, alwaar aangifte is gedaan in de classis van 6 gulden.*

De tragiek bleef hem achtervolgen tot zijn laatste ademtocht. Casueel overleden? Hoe moeten we dat opvatten? Vermoedelijk is hij bij toeval dood aangetroffen. In het Gaardersarchief van Noordwijkerhout lezen we hierover:

2 Meij is aangegeven om te begraven het lijck van Nicolaus Cornelius de Stoppelaar, is vrijer (= ongehuwd) gestorven, komende van Leijden en gehorende onder de classis van zes gulden.

Dat was ook zijn wens in zijn testament dat hij op 10 maart 1786, ruim zeven weken voor zijn overlijden, vastlegde voor notaris Pieter Keerwolff in Leiden. Hierin vermeldt de notaris dat de testateur *beneden 4000 gld ge goed is.* (41) De familiale littekens zijn in dit testament nog duidelijk zichtbaar. Hierin bepaalde hij dat zijn vrije en allodiale goederen na zijn overlijden *zoo haast doenlijk tot liquidatie* moeten worden gebracht en de opbrengst verdeeld onder de erfgenamen. Dat zijn:

- 1) Zijn *moeye* (= tante) Anna de Stoppelaar en Maria Bergeon, het minderjarige kind van zijn overleden zuster Catharina tezamen voor de zuivere helft;
- 2) de helft van de wederhelft (1/4) naar Godlib van Wilhelmine en Johanna Maria Genet;
- 3) Naar vriend Ferdinand Wordman 1/8 deel en het laatste achtste deel naar de *Armen van de Vrije Heerlijkheid der Lage Boekhorst.*

Een belangrijke passage in het testament is de bepaling dat het *zijne expresse wil en begeerte is* dat de executeurs *zijn doode Lichaam zonder eenige de minste Staate zullen moeten vervoeren naar het dorp Noordwijkerhout om aldaar op een stille Manier in de Kerk in zijn Testateurs eijgen Graff Kelder bijgezet te worden.* En zo gebeurde het ook. Hij werd begraven in het Witte Kerkje.

Behalve de genoemde Mr Willem Bilderdijk, advocaat en procureur bij de Gecommitteerde Raaden, was Cornelis Serné, medicine doctor, mede executeur.

Afwikkeling testament

Nicolaas was slechts 39 jaar oud toen hij in 1786 overleed. Kenmerkend voor zijn kort en onrustig leven waren de vele verhuizingen en de overhaaste beslissingen. Toen op 20 februari 1786 de alliantie met Frankrijk tot stand kwam en Willem V naar Nijmegen vluchtte en zijn schoonfamilie in Pruisen om assistentie vroeg, moet bij De Stoppelaar de grond onder de voeten weggezakt zijn. De desillusie werd nog groter toen ook zijn vriend Willem Bilderdijk uitweek naar Brunswijk en hij moest toezien hoe de patriotten met hun vrijkorpsen van bewapende burgers onder leiding van Jan Prijn krijgshaftig door Voorschoten en Leidschendam exerceerden.

De wens van de overledene om binnen zes maanden na zijn overlijden de afwikkeling van zijn nalatenschap rond te hebben, bleek onder deze omstandigheden een te moeilijke opdracht. De in het testament benoemde executeurs waren 'uytlandich' en konden of wilden de afwikkeling van de nogal gecompliceerde nalatenschap niet accepteren. Burgemeesters en schepenen van Leiden benoemden twee Leidse notarissen, Herman van Waalswijk en Pieter Keerwolff, aan wie zij volmacht gaven om tot liquidatie van de nalatenschap over te gaan, waarbij de eerstgenoemde zich tijdelijk als Heer en Secretaris van de beide Boekhorsten presenteerde.

Volgens overlevering zou op deze illustratie het gezin Hartingh zijn geportretteerd in het interieur van huize 'Duinendal'. Deze door N.C. de Stoppelaar gebouwde villa met oprijlaan is op de achtergrond in het schilderij vereeuwigd. Overigens bezat de Leidse schepenen en vanaf 1788 nieuwe Heer van de Hoge en Vrije en Lage Boekhorst ook een huis aan het Rapenburg in Leiden. (DANK AAN J. DUIVENVOORDEN)

In januari 1788 werden Hoge en Vrije en Lage Boekhorst verkocht aan de in Batavia geboren Leidse schepenen Nicolaas Hartingh, die al bewoner van het door Nicolaas de Stoppelaar gebouwde Herenhuis 'Duinendal' in Noordwijkerhout was.

Vanaf het ogenblik dat in 1795 de Bataafse Republiek werd uitgeroepen veranderde er op staatkundig gebied veel. Het tijdperk van de regenten was voorbij; de schout werd burgemeester. Mr Willem Burchard Huygens bekleedde die functie van 1805 tot 1812, wat tot gevolg had dat de administratie van de overlijdens en huwelijken van de Boekhorst gedurende die periode in Sassenheim werd bijgehouden.

Bij de invoering van de Burgerlijke Stand in 1811 werd de Lage Boekhorst onderdeel van de gemeente Noordwijkerhout. Historisch gezien misschien een beetje logisch, maar in de praktijk moest er een afstand via een waterweg van tien kilometer worden aangelegd. Mestschipper Jan Vink verleende bij die aangiften in de regel hand- en spandiensten. Die toestand bleef gehandhaafd tot 1817. Toen werd de Vrije en Lage Boekhorst een zelfstandige gemeente met Willem Burchard Huygens als burgemeester. Op 14 maart 1852 werd aan hem door Zijne Majesteit de Koning eervol ontslag verleend en werd de Boekhorst opgenomen in de gemeente Alkmaar.

BRONNEN EN NOTEN:

- (1) Sta stil Gy wandelaer, beschouw deez' mar'men zerk
Een deugdszaam Prediker, ontheft van 't aardsch gewemel
Die door zyn wys vernuft het Cieraad was der Kerk
Ligt hier beneen in rust; zyn ziel juicht in den Hemel
- (2) Archief Hof van Holland 3.03.01.01 inventarisnr 5192. Lijst Procureurs en hun opperkerken
- (3) Gem.Arch Den Haag not. N.C. de Stoppelaar, 2520a, akte 2
- (4) Archief Hof van Holland: Resolutiën Hoge Raad van Holland 18-10-1740 p. 716 en 11-3-174 p. 107
- (5) Recht.Arch Noordwijkerhout nr. 603 fol. 106
- (6) Noordwijkerhout 603 fol. 101 e.a.
- (7) RA Noordwijkerhout 603, fol. 123v.
- (8) Leydsche Courant 5-9-1770, pag. 2
- (9) Gem Ach Den Haag: Not. L. van Alphen 23-6-1769 en 17-7-1770;
id. Not. Antonie Box, inv. Nr. 4176, fol 215-219
- (10) G.A. Den Haag, Not. Antonie Box inv. nr. 4176, akte 273, fol. 229-230
- (11) G.A. Den Haag. Not. A. Box: Inv.nr. 4176, akte 295 folio 253-254
- (12) G.A. Den Haan Not. Fr. Van Eck, inv. Nr 4265, akte 72, fol. 387
- (13) *de Edele Welgeboore Vrouwe Maria Josepha van Mérode ende van het Roomsche Rijk, geboore Princesse van Rubempré ende van Everbergh, Marquize van Westerloo en van Trelon, Gravinne van Vertaingh, Vertineuil, Aubigny etc. etc.*
- (14) *den Hoogen Edelen ende Welgebooren Heere Philippus Maximilianus van Mérode ende het H: Roomsche Rijk, Marquis van Westerloo, Prince van Rubempré ende van Everbergh, Kamerheer Actueelen Geheijmen Raad van Staaten van hunne Keijzerlijken, Koninglijken en Apostolijcken Majesteijten, Grooten van Spangen eerste classe etc. etc.*
- (15) Gegevens overgenomen uit: Een grote Hoeve in een klein Dorp (Thijs Lambrecht)
- (16) G.A. Den Haag: Not. Ant. Box inv. nr. 4176, akte 282, fol. 263-265
- (17) G.A. Den Haag: Not. Fr. Van Eck, deel 4265 akte 72 (fol. 387) en akte 73 (fol. 391)
- (18) Reg. Arch. Leiden, RA Noordwijkerhout 603, fol. 172
- (19) Recht Arch. Noordwijk 1772
- (20) RA Noordwijkerhout nr. 603 fol. 170
- (21) G.A. Den Haag: Oud Not. Arch. 4465, Not. Ant. Box, akte 299, fol. 369-372
- (22) G.A. Den Haag: Not. Ant. Box, akte nr. 298, fol. 365-367 en akte 300, fol. 373 en 374
- (23) G.A. Den Haag: Not. Ant. Box, inv. nr. 4176, akte 306, fol. 391-394
- (24) G.A. Den Haag: Not. Nic. Overklist 8-1-1774, fol. 192
- (25) G.A. Den Haag: Not. J.C. van Brakel 17-4-1773, fol. 212-218
- (26) G.A. Den Haag: Not. Nic. Coops 22-5-1774, akte 190, fol. 253-257
- (27) Leydsche Courant 25-1-1775
- (28) Recht. Arch. Noordwijkerhout 604: maart 1775, fol. 5 e.v.
- (29) Recht. Arch. Vrije en Lege Boekhorst nr. 2 dd. 26-4-1775 en 27-12-1776
- (30) Sententiën Hof van Holland 3.03.01.01. Deel 1010, akte 32
- (31) P.J. Blok: Geschiedenis van het Nederlandsche Volk
- (32) Nationaal archief Leenkamer 326: *aengesien dat onse lieve moye (tante) niet dan lijftochtsvrouwe en is in den lande voorseyt ende dat mitsdien dieselve verlijnging (verlenging) ende ghifte van ghene waarde en is na hoire doet (haar dood) etc.* Uit: Westfries Genootschap 1959
- (33) Oud Arch. Rijnland: Morgenboeken Vrije en Lage Boekhorst
- (34) Diverse aktes uit Recht. Arch. Vrije en Lage Boekhorst 2
- (35) 's Gravenhaagsche en Rotterdamsche Post-Waagen 38, pag. 302
- (36) Reg. Arch. Leiden: Oud Not. Arch., Not. Jan Ingeneeger, inv.nr. 2588 fol 48
- (37) Civiele Sententiën Hof van Holland 1782; 3.03.01.01 inv. nr. 798 akte35 32
- (38) 's Gravenhaagsche en Rotterdamsche Post-Waagen nr. 14.pag. 106-109; 6-9-1785
- (39) 's Gravenhaagsche en Rotterdamsche Post-Waagen, nr. 16, pag. 127; 6-8-1785
- (40) Amsterdamsche en Leijdsche Post-Wagen nr. 4, pag. 32 t/m 38; 18-3-1785
- (41) Reg. Arch. Leiden, Notaris Keerwolff 1786, akte 85